

‘Letterkundig leven te Brugge in de Hollandse tijd’

Karel De Clerck

bron

Karel De Clerck, ‘Letterkundig leven te Brugge in de Hollandse tijd’. In: *Spiegel der Letteren* 6 (1963), p. 270-298.

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/cler005lett01_01/colofon.htm

© 2004 dbnl / Karel De Clerck

Letterkundig leven te Brugge in de Hollandse tijd

Toen op 26 februari 1815 onder het ‘geluyd van de triomph- en alle de stads-klokken, het speelen van den beyaerd en het opsteeken op stads-toren van het Oranje-kouleurig vaendel’¹ zich in Brugge het nieuws verspreidde, dat het Wener Congres eindelijk zijn goedkeuring had gehecht aan de oprichting van een verenigd koninkrijk der Nederlanden, maakte zich blijkbaar een algemene vreugde van de bevolking meester. De *Gazette van Brugge*² - ‘dry jaeren gesupprimeert door het fransch gouvernement’³ - schaarde zich onmiddellijk aan de zijde van de Oranjevorst en juichte de nieuwe regeling onvoorwaardelijk toe: ‘Het lot van ons Vaderland is beslist: den dag van gisteren zal voor altyd den geheugelyksten tydstip van onze jaer-boeken zyn; wy zyn vry en onafhangelyk; wy worden eyndelinge eene natie, naer zoo veel jaeren slaverny!’⁴. De Bruggelingen die reeds op 13 september 1814 hun poorten hadden geopend voor Willem I⁵ - toen nog ‘gouverneur’ - zagen de toekomst hoopvol tegemoet. Zij moesten weliswaar nog dagelijks ondervinden, dat de nederlaag van Napoleon niet meteen het einde had betekend van de verfransingspolitiek in hun omgeving, maar zij koesterden - en samen met hen

1 *Gazette van Brugge*, 27-2-1815.

2 Dit blad kreeg in de loop der jaren verschillende benamingen; om leden van eenvormigheid zullen we hier evenwel telkens de meest gebruikelijke naam citeren: *Gazette van Brugge*. Merken we tevens op, dat van 1814 tot 1829 ook een *Nieuwe Gazette van Brugge* verscheen, die daarna veranderde in *Standaard van Vlaenderen*. (Voor nadere bijzonderheden raadplege men: Romain van Eenoo, *De Pers te Brugge: 1792-1914*, Leuven-Parijs, 1961.)

3 Een vermelding die van 28-2-1814 af gedurende geruime tijd op de voorpagina bleef prijken.

4 *Gazette van Brugge*, 27-2-1815.

5 Bij dat eerste bezoek - men had de stad toen ‘gantsch geillumineerd’ - noteerde de *Gazette van Brugge* (14-9-1814): ‘den toeloop des volks was uytnemende, zoo in het aenkomen als in het vertrekken van dien minzaemen Prins, en ider een scheen op zyn aenzigt te lezen dat hy het geluk der Belgen zal grondvesten.’

het merendeel der Westvlamingen - de verwachting, dat door het optreden van de Nederlandse vorst een herwaardering van de eigen taal - het 'Vlaemsch'! - zou mogelijk worden. Het besluit van 10 oktober 1814, waarbij toelating werd gegeven tot het registreren van in het Vlaams gestelde notariële akten en tot het opstellen van akten van de burgerlijke stand in de gebruikelijke taal van de gemeente, had reeds voor een deel aan deze verwachting beantwoord en had de hoop gewettigd, dat weldra nog andere maatregelen zouden volgen ten gunste van de moedertaal.

Hoe nu precies die maatregelen werden getroffen en hoe ze door de bevolking werden onthaald, zullen we hier niet opnieuw onderzoeken⁶. Onze aandacht gaat overigens niet zozeer naar de te Brugge gevoerde 'taalpolitiek.', maar wèl naar de literaire weerslag ervan. Een stelselmatige vernederlandsing van administratie en onderwijs gedurende vijftien jaar moest immers onvermijdelijk ook naar buiten uitstralen en een atmosfeer scheppen, die een herleving van de letterkundige bedrijvigheid in de hand werkte.

Het duurde dan ook niet zo heel lang, vooraleer te Brugge de eerste tekenen van een poëtische opflakking konden waargenomen worden. De 'Maetschappij van Rhetorica, onder tytel *Kunst en Eendragt*, en kenspreuk *Slaet d'oog op Christi Kruys*', die de Franse overheersing nauwelijks had overleefd, wist weldra weer enkele 'liefhebbers en oeffenaers der dichtkunst' te verzamelen, die onder het beleid van hoofdman Willem van den Bogaerde de Merlebeke zoals vanouds hun bijeenkomsten hielden, feestelijke gelegenheden berijmde en prijsvragen⁷ beantwoordden. Voor het schrijven van lofdichten en 'heilwensen' was er trouwens al onmiddellijk stof genoeg: de blijde intrede van de vorsten te Brugge⁸, de aanstelling van baron de Croeser tot burgemeester⁹, het triomfantelijk bezoek van de prins en prinses van Oranje¹⁰, de onverwachte terugkeer na 'een vyftienjaerig verblyf te Romen' van de beroemde Brugse graveur De Meulemeester¹¹, de viering van 's konings geboortedag, de herdenking van

6 We verwijzen hiervoor naar:

F. Blauwkuip: *De Taalbesluiten van Koning Willem I* (1920).

A. De Jonghe: *De Taalpolitiek van Koning Willem I* (Brussel, 1943).

7 Een aantal van deze prijsvragen wordt in de stadsbibliotheek te Brugge bewaard.

8 Op 7 september 1815 (zie: *Gazette van Brugge*, 8-9-1815).

9 Op 26 augustus 1817 (zie: *Gazette van Brugge*, 27-8-1817).

10 Op 19 en 20 juni 1819 (zie: *Gazette van Brugge*, 21-6-1819).

11 In januari 1820 (zie: *Gazette van Brugge*, 24-1-1820).

de slag bij Waterloo en - niet het minst - de hulde aan de overwinnaars in de jaarlijkse 'dichtstryd'. Inderdaad, ook deze traditie werd nieuw leven ingeblazen: met de rederijkerskamers van Ieper, Kortrijk en Oostende werd weer om het jaar gewedijverd in het schrijven en voordragen van 'helden-vaarzen' en 'vijfpoozige gezangen'¹². Daarnaast werden door de Brugse kamer nog maandelijks drie 'prysvraegen'¹³ aan haar leden voorgelegd, blijkbaar niet zonder succes, want... 'er hebben zittingen geweest, waer in men tot 24 werken telde, welke naer den prys mededongen'¹⁴. De werkzaamheden van *Kunst en Eendragt* bleven trouwens niet onopgemerkt: in 1819 verleende Willem I aan de maatschappij de titel van 'Koninklijke'¹⁵. Voor de kamer was dit natuurlijk een stimulans; het aantal leden steeg tot boven de 300, de activiteiten vermeerderden nog en na elke bijeenkomst kon de *Gazette van Brugge* met vreugde noteren, 'dat by de talrykheyd derzelve die staetigheyd en gepaste oplettentheyd heerschte, die oudtyds diergelyke lezingen kenschetsten, doch die geduerende de laetste jaeren van het fransche beheer als het waere verdwenen waeren, waer door veele lief hebbers en oeffenaers der dichtkunst het werk hebben gestaekt. Na dat onze moedertaal weder en meerder dan ooyt naer waerde hoog geschat word, durven wy hoopen dat deze tael- en dicht oeffeningen weder derzelve oude agting zullen erlangen en behouden, en dat den yver en oeffenlust derzelve beminnaers niet meer door de spotlust van weynigen zullen tegengehouden of uytgedoofd worden'¹⁶.

12 Onder de Brugse 'overwinningen' werd vooral die geroemd van apotheker Thomas Van Loo, die met een 'lyk-dicht voor Augustus von Kotzebue, jammerlyk vermoord te Manheim den 23 maarte 1819' de 'goude medailje eersten prys' had verworven tijdens de 'dicht-stryd' te Kortrijk op 15 augustus 1819.

(zie de verslagen hierover in *Gazette van Brugge*, 18-8-1819 en *Nieuwe Gazette van Brugge*, 19-8-1819.)

13 'Deze prysvraegen worden gedrukt en aen ider lid rondgedeeld. De antwoorden worden vyf dagen voor de prysuytrekking ter hand gesteld aen den kunstgreffier, die de zelve ter beoordeeling der kunst-rechters overlegd. Op den bepaelden dag, geeft elken Dichter welken werken heeft ingeleverd lezing in het openbaer van zyne ingezondene Dichtstukken.' (*Gazette van Brugge*, 6-6-1821.)

14 *Gazette van Brugge*, 6-6-1821.

15 Een feit dat op 5 januari 1820 gevierd werd met 'eene prachtige maelyd van 80 couverts'; 'de gezondheid des Konings door den heer hoofd-man Van den Bogaerde de Merlebeke ingesteld, wierd met geestdrift, en onder het spelen van het volks-lied ontfangen en beantwoord'; 'de zael was cierlyk opgeschikt en verlicht, het borstbeeld van onzen geliefden Koning pronkte aen het hoofd van de zael, onder het lommer van levende en vrugdraegende oranje-boomen.' (*Gazette van Brugge*, 7-1-1820.)

16 *Gazette van Brugge*, 22-1-1821.

Naast de ‘Koninglyke Maetschappy van Rhetorica’ herrees te Brugge ook ‘het oud-vermaerd en wyd-beroemde Redekonstgezelschap der weêrde *Dry Sanctinnen*, voor kenspreuk voerende: *Die Lyd Verwint*. Een echte opbloei werd het echter niet voor deze rederijkerskamer. Gedurende enige tijd werden weliswaar weer prijsvragen uitgeschreven en vergaderingen belegd in ‘de nieuwe Konst-zael den Romeyn’¹⁷, maar over vorderingen en resultaten vernemen we zeer weinig. In januari 1823 overleed bovendien de hoofdman van de *Dry Sanctinnen*, Maximiliaen baron de Peellaert Steenmaere, en deze slag kwam het gezelschap blijkbaar niet te boven. Het zou duren tot 1836, vooraleer de ‘oud-vermaerde’ kamer weer van zich liet horen¹⁸.

In het najaar van 1822, toen de leden van de *Dry Sanctinnen* bijna geen tekenen van leven meer gaven, vormde zich evenwel reeds een nieuwe groep te Brugge, een ‘Maatschappij van Uitgalming’, onder de leus *Ijver en Broedermin*, die op haar beurt pogingen in het werk zou stellen om het gebruik van de moedertaal te bevorderen. Al kon deze vereniging moeilijk als een ‘dichtende’ rederijkerskamer beschouwd worden - de oprichters dachten immers allereerst aan ‘declamatie’ -, toch zou zij geruime tijd een actieve rol spelen in het Brugse literaire leven en zou zij zelfs heel wat leden van *Kunst en Eendragt* naar zich toehalen. De geschiedenis van *Ijver en Broedermin* is ons voor een deel bekend door het verslag, dat tijdens een ‘prijsdeeling’ in 1828 door Karel Benninck werd gelezen en dat achteraf in een door het gezelschap uitgegeven bundel *Voortbrengselen*¹⁹ werd opgenomen. Hieruit blijkt, dat de maatschappij geen gemakkelijke start kende: ‘haar begin was eenvoudig’; ‘de eerste leden waren personen van den burgerstand, te klein in aantal, om door geldmiddelen een schoon vooruitzicht te vormen’²⁰; bovendien had men af te rekenen met ‘lastering’ vanwege ‘personen die zich verzetten tegen taal- en letterkundige bevordering’²¹; er werd even-

17 Zie o.m. *Nieuwe Gazette van Brugge*, 29-11-1817 en 14-3-1818.

18 M. Luwel: *Rhetorica Rediviva. De Brugse Rederijkerskamer ‘De Drie Santinnen’ heringericht ten jare 1836*. (in: *Biekorf*, 1950, april, p. 78-86; mei, p. 103-109).

19 *Verzameling van zoodanige tooneel- letter- dicht- zede- of redkundige Voortbrengselen, als welke voor de gewone oefeningen der Maatschappij van Uitgalming, onder de kenspreuk Ijver en Broedermin, te Brugge, best geschikt en doelmatigst geoordeeld zijn geworden, en strekken kunnen ter bevordering, zoo wel van eene tooneel- en redkundige Uitspraak, als van eene beschaafde, keurige en kunstmatige Lezing, in de Nederlandsche Taal*. (Brugge, 1828.)

20 *ibid.*, p. 51.

21 *ibid.*, p. 52.

wel niet versaad en spoedig werden - zowel voor de 'deftige' als voor de 'boertige uitgalming' - lauweren geplukt te Lichtervelde, Eeklo, Veurne, Oostkamp en Oostende²². Vooral D. Van Damme en P.A. Van Caster wisten zich hierbij te onderscheiden en werden meermalen bij hun terugkeer 'onder het spelen van fanfares' en 'onder den toeloop van eene menigte ingezetenen' triomfantelijk aan de poort van de stad verwelkomd²³. Een hoogtepunt beleefde *Ijver en Broedermin* ongetwijfeld op 28 augustus 1825, toen zijzelf een wedstrijd organiseerde te Brugge en haar uitnodiging voor 'eene drievoudigen Prijskamp in Tooneel-, Zang- en Schrijfkunde' beantwoord zag door een grote schaar deelnemers uit meer dan tien verschillende steden²⁴. Het dynamisch bestuur van de maatschappij²⁵ koesterde de hoop deze 'kampstryd' in 1830 te mogen herhalen²⁶, maar de omstandigheden hebben dit niet mogelijk gemaakt. Samen met *Kunst en Eendragt* moest *Ijver en Broedermin* ondervinden, dat 'liefde' voor de eigen taal tijdens en na de omwenteling bij velen een ijdel woord was geworden. Voor beide gezelschappen bleef er toen niets anders over dan enige tijd de weg van de *Dry Sanctinnen* te volgen.

Men kan het betreuren, dat deze beloftevolle, letterkundige kringen hun activiteiten moesten stopzetten of althans verminderen; men kan het betreuren, dat jonge talenten aldus verloren gingen; maar... men overdrijve niet. Wat de Brugse bladen tussen 1815 en 1830 ook mogen meedelen over 'den steeds toenemenden bloey' en 'de staeg aengroeyende kundigheyd' van deze maatschappijen, men verlieze niet uit het oog, dat slechts in heel weinig 'kamervragen' of 'leerdichten' of 'rouwklachten' een peil bereikt werd, dat enigszins de naam 'poëzie' waardig was. Als men bedenkt, dat op elke dichtwedstrijd of elke prijskamp voor 'uiterlijke welsprekendheid' ook prijzen werd toegekend aan de maatschappij, die de 'schoonste intrede' had gemaakt, en aan de deelnemers, die 'den versten afstand' hadden afgelegd, dan begrijpt men al vlug, dat in een dergelijke sfeer weinig

22 *ibid.*, p. 52-53.

23 Zie hierover o.m. verslagen in de *Nieuwe Gazette van Brugge*, 19-6-1823 en in de *Gazette van Brugge*, 25-10-1824.

24 *Gazette van Brugge*, 31-8-1825.

25 De leden waren 'byna allen nog in den lente tyd hunner jaeren'. (*Gazette van Brugge*, 24-7-1829.)

26 'Ten eynde der brugsche inwoonderen aen te toonen dat de tael hunner vaderen, spys het uytzinnig geblaf van pas ontloken staetkundigen, voor vremen klank niet behoeft onder te doen, maer, als het waere, door kragt van uytdrukking en woordenrykheyd, zig boven de tael onzer zuydelyke bueren verheft.' (*Gazette van Brugge*, 20-7-1829.)

of geen sprake kon zijn van echte dichtkunst. De hele Westvlaamse rederijdersproduktie was en bleef dan ook hoofdzakelijk amateurs werk, maakwerk. Zo opvallend zelfs, dat *De Argus*, het Brusselse tijdschrift van de Nederlander L.G. Visscher²⁷, het niet langer kon aanzien en naar aanleiding van een door de ‘Koninglyke Maetschappy van Rhetorica, *Kunst en Endragt*’ in 24 versregels²⁸ uitgeschreven prijsvraag de volgende kanttkening maakte:

‘Voor omtrent twee honderd jaren, kon er zulke wartaal mede door; doch in onze dagen is het onvergeeflijk dat eene koninklijke maatschappij er mede in het licht komt. Er is ook niets schadelijker voor de bevordering der landtaal, dan dergelijke dwaasheden, die, onder vorstelijke privilegie, worden openbaar gemaakt. De tegenstanders onzer nationale roem, worden op die wijze in hunne ongunstige gevoelens, omtrent alles wat nederlandsch is, bevestigd, steken er openbaar den draak mede, en hebben al de lagchers op hunne zijde’²⁹.

Was er dus, niettegenstaande een uiterlijke herleving van de Brugse dichtgenootschappen, alles samengenomen toch geen reden tot juichen, dan deed er zich eind 1819 een feit voor, dat èn voor Brugge èn voor West-Vlaanderen op zijn minst hoopvol mocht genoemd worden en dat voor de literatuurbeoefening in de Zuidelijke Nederlanden onverwachte horizonten scheen te openen. Naar het voorbeeld van de sedert 1766 te Leiden gevestigde Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde werd toen namelijk te Brugge de grondslag gelegd voor een ‘Maatschappij van Vaderlandsche Taal- en Letterkunde’.

Hoe die Maatschappij ontstond, hoe ze zich ontwikkelde en... hoe ze verdween, willen we hier nader onderzoeken. Over haar werkzaamheden is weliswaar terloops reeds een en ander meegedeeld³⁰, maar een volledig overzicht van haar ruim tienjarig bestaan is nog nimmer gegeven. De wenselijkheid hiervan achten we des te groter, daar haar geschiedenis - die volstrekt geen ‘plaatselijk’ karakter draagt - in

27 Over L.G. Visscher, de jonge controleur der belastingen, die eind 1826 professor zou worden aan het Collegium Philosophicum te Leuven, leze men M. Sabbe: *Uit den Taalstrijd in Zuid-Nederland tusschen 1815-1830* (Antwerpen, 1939), p. 1-23.

28 Ter illustratie volgen hier de laatste vier regels:

‘Gy dan, die 't zedenryk nooyt roemloos laet verduystren,
Tragt nu dit vraegstuk met uw kunstverf op te luystren
En zingt het grootsch ontwerp dat gansch het menschdom baet,
De kragt, den hoogen prys, en 't nut van goeden raad.’

29 *De Argus*, 12-4-1826, p. 294-295.

30 In de reeds geciteerde werken van F. Blauwkuip, A. De Jonghe en M. Sabbe.

feite voor een deel ook de geschiedenis is van het Verenigd Koninkrijk.

Dat we met het maken van een dergelijke parallel de werkelijkheid geenszins geweld aandoen, blijkt al onmiddellijk uit de omstandigheden, waarin de Maatschappij werd opgericht: aanleiding tot de stichting gaf inderdaad het koninklijk besluit van 15 september 1819, waarbij bepaald werd, dat met ingang van 1 januari 1823 in de provincies Limburg, Antwerpen, Oost- en West-Vlaanderen 'geene andere taal dan de taal des lands' zou gebezigd worden in de administratie, in de justitie en bij het opstellen van akten, en waarbij tevens de magistraten uitgenodigd werden reeds vóór 1 januari 1823 'bij voorkeur' de landstaal te gebruiken. Mr. H.J. Schuermans, procureur des konings te Brugge, was één der eersten om aan deze richtlijnen gevolg te geven: niet alleen verzocht hij onmiddellijk zijn substituten en deurwaarders voortaan alle ambtelijke stukken in het Nederlands op te stellen, maar bovendien wendde hij persoonlijk pogingen aan om - 'tot nut der ambtenaren en 's lands bedienden' - 'eene maatschappij van nationale letterkunde' op te richten. Van zijn plannen hieromtrent stelde hij reeds op 30 september 1819 de minister van justitie, Mr. C.F. van Maanen, op de hoogte³¹, die op zijn beurt de koning inlichtte en de wens uitsprak, dat deze 'lofwaardige poging' met 'eene aanprijzende vermelding' in de *Staatscourant* en in het *Journal général des Pays-Bas* zou bekend gemaakt worden, 'ten einde het te dezen gegeven voorbeeld ook elders navolging moge vinden'³². Naast Schuermans liet intussen ook Mr. J.C. Spruyt, de vice-voorzitter van de rechtbank te Brugge, zijn ijver blijken: op 3 oktober 1819 schreef hij aan minister van Maanen, dat hij er eveneens in geslaagd was 'de geestdrift tot de oefening der Hollandsche taal' bij zijn collega's op te wekken; niet zonder trots voegde hij hieraan toe: 'ik kan Uwe Exc. verzekeren dat het meerendeel mijner ambtgenooten innerlijk wenscht de kennis dezer rijke en allerschoonste taal te bezitten, wendende elk hunner zich bestendig aan mij, om de daartoe noodige boeken te kennen'³³. Gestimuleerd - of verontrust? - door de opmerkelijke activiteit van Schuermans en Spruyt haastte zich Mr. P.A. Sandelin, de voorzitter van de rechtbank te Brugge, om zijn eigen verdiensten niet onopgemerkt te laten: op 9 oktober 1819 meld-

31 *Gedenkstukken der Algemeene Geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1840* (uitgegeven door Dr. H.T. Colenbrander) VIII, 2 (Den Haag, 1915), p. 469-470.

32 *ibid.*, p. 470-471.

33 *ibid.*, p. 470.

de hij aan van Maanen, dat hij reeds enkele ambtenaren bij zich had ontboden en ‘tot het uitsluitend gebruik der Nederlandsche taal gebracht’; door ‘de invloed van eenige der advocaten’ had hij het evenwel niet gemakkelijk gehad³⁴. Ook Schuermans ontveinsde zich trouwens niet, dat zijn pogingen tegenstand ondervonden. In zijn brief van 10 oktober 1819, waarbij hij de minister dank zegde ‘voor de belangstelling en de ondersteuning door Uwe Exc. ten voordeele der maatschappij beloofd’, moest hij inderdaad toegeven, ‘dat onverwachts eenige ambtenaren geweigerd hebben deel uit te maken der maatschappij’ en ‘dat eenige ambtenaren en inwoners, die Fransche betrekkingen hebben, de door mij genomen maatregelen tot het inbrengen en bevorderen der nationale taal afkeuren’; hij verloor hierbij echter de moed niet, want... ‘men vindt altijd ontevreden: hun invloed heb ik niet te vreezen’³⁵.

Nadat op 2 november 1819 de koning officieel zijn instemming had betuigd met het te Brugge genomen initiatief en nadat op 11 november 1819 Schuermans en Spruyt hiervan door van Maanen op de hoogte waren gesteld, werd voor de maatschappij - die als zinspreuk voeren zou *Eendragt en Vaderlandsliefde* - een reglement ontworpen, dat op 15 november 1819 ter goedkeuring werd voorgelegd aan de meest vooraanstaande leden³⁶. Achteraf bleek, dat niet iedereen zich met dit reglement verenigen kon, zodat op voorstel van een zes-ledige commissie enkele wijzigingen werden aangebracht, waarbij o.m. voorzien werd, dat de Maatschappij zou bestuurd worden door een ‘Raad’, bestaande uit 12 leden, waarvan 7 van ambtswege³⁷. Het lidgeld zou twaalf gulden per jaar bedragen, er zouden dagelijkse bijeenkomsten plaats hebben en om de veertien dagen zouden voordrachten gehouden worden. Bovendien zouden jaarlijks drie prijsvragen uitge-

34 *ibid.*, p. 471.

35 *ibid.*, p. 472-473.

Cfr. brief van 20 januari 1820 aan van Maanen: ‘... Ik vermag echter niet te ontveinssen dat er hinderpalen gelegd worden aan onzen voortgang zoo door leden van de fransche lees-maatschappij van brugge, als zelfs door weinige leden dezer maatschappij van vaderlandsche taal- en letterkunde, en meest door eenige ambtenaren die geweigerd hebben om er deel van te maken. - Er zijn er dewelke pogen leden uit onze maatschappij te halen of de zelve belagchelijk te maken. De Beginsels zijn altoos moeiëlijk - doch de Zegepraal is grooter als hij niet te gemakkelijk behaald wordt.’ (Algemeen Rijksarchief, Den Haag, archief justitie, dossier 60, nr. 83.)

36 *Algemeen Verslag der Werkzaamheden gedurende het afgeloopene maatschappelijk jaar 1819-1820* (Brugge, 1820), p. 6.

37 Namelijk: de gouverneur van de provincie, de generaal-commandant van de provincie, de procureur-crimineel, de voorzitter van de rechtbank, de procureur des konings, de burgemeester van Brugge en de griffier der provinciale staten.

schreven worden: één voor taal- en letterkunde, één voor dichtkunde en één voor geschiedkunde. Twee commissarissen, belast met de uitvoering der besluiten, zouden waken over de handhaving van dit reglement. Vanzelfsprekend viel deze eer het eerst te beurt aan Schuermans en Spruyt. Zij werden hierin bijgestaan door secretaris Petrus van Genabeth, leraar aan het atheneum te Brugge (nadien: Liebaert en F.J. Van Goor) en thesaurier Papier, griffier van de rechtbank van koophandel (vervolgens: De Ridder en F.J. Moulaert).

Toen op 1 december 1819 de eerste algemene vergadering kon gehouden worden van de - inmiddels al 'Koninklijk' geworden - 'Maatschappij van Vaderlandsche Taal- en Letterkunde.', telde men 118 leden en 10 'honoraire leden'³⁸. Met nadruk dient vermeld, dat van deze 118 leden - getal dat tijdens de daaropvolgende jaren vrijwel ongewijzigd zou blijven - er amper tien een vrij beroep uitoefenden; de overgrote meerderheid bestond uit rechterlijke functionarissen, officieren, notarissen en belastingsambtenaren. Het is begrijpelijk, dat precies deze meerderheid de kern vormde van de Maatschappij: zij drukte niet alleen haar stempel op de beslissingen van de 'Raad', maar zij leverde ook de meest actieve en meest overtuigde leden. Tot hen rekenen we allereerst de reeds genoemde Mr. H.J. Schuermans en Mr. J.C. Spruyt³⁹, hun opvolgers Mr. P.A. Sandelin⁴⁰

38 Onder deze ereleden vermelden we: Mr. C.F. van Maanen (minister van justitie), Mr. A.R. Falck (minister van onderwijs, nijverheid en koloniën), Mr. De Coninck (minister van binnenlandse zaken), baron de Crombrugge de Looringe (kamerheer van de koning) en J.M. Schrant (hoogleraar te Gent). Het aantal honoraire leden zou in de loop der jaren stijgen tot vijftig; zo werden o.m. nog benoemd: S. Wiselius, M. Siegenbeek, P. Weiland, W. Bilderdijk, J.H. van der Palm, H.A. Spandaw, H. Tollens, J. Kinker, J. De Vries, J.L. Kesteloot, J.F. Willems.

Van 1824 af zouden tevens 'corresponderende leden' aangesteld worden, met name: A. Liebaert (Oostende), L. Van Roo (Diksmuide), J. Van Damme (Brugge), L.G. Visscher (Leuven), C.A. Oudemans (Ieper), J.A. Janssens (St.-Anna-ter-Muiden), D. De Simpel (Staden), Marie Doolaege (Diksmuide).

39 Beiden zagen overigens vrij vlug hun ijver beloond: reeds in 1820 werd Mr. Spruyt benoemd tot voorzitter van de rechtbank te Antwerpen, het jaar daarop werd Mr. Schuermans bevorderd tot substituut van de procureur-generaal bij het hoger gerechtshof te Brussel.

40 Pieter Alexander Sandelin was te Brussel geboren in 1777, maar onder het Frans bewind kwam hij in Nederland terecht en werd keizerlijk procureur te Amersfoort, waar hij de Nederlandse cultuur leerde waarderen. Van 1814 tot 1817 was hij vice-president, daarna president van de rechtbank van eerste aanleg te Brugge.

Zie over hem:

- *Biographie Nationale de Belgique*, XXI, p. 307-310.

- *Nieuw Nederlandsch Biographisch Woordenboek*, IV, p. 653-654.

en Mr. F.A. de Muelenaere⁴¹, daarna luitenant-kolonel Bagelaar⁴², kolonel J. Moltzberger⁴³, baron de Diepenhede de Roosendaele⁴⁴, Mr. Claerhoudt⁴⁵, Mr. Knopff⁴⁶, B. Jooris⁴⁷, Mr. J. Jooris⁴⁸, Mr. De Mey⁴⁹, Mr. Simons⁵⁰, Mr. Imbert⁵¹, J.F. Bogaert⁵², F.T. Verhaeghe⁵³, F.J. Moulaert⁵⁴, Liebaert⁵⁵, F.J. Van Goor⁵⁶, De Ridder⁵⁷ en - last but not least - Petrus van Genabeth⁵⁸.

Hoezeer al deze leden zich toedeeden op de taalbeoefening en hoezeer zij aldus tegemoet kwamen aan de wensen van minister van Maanen, blijkt ten overvloede uit de eerste jaarverslagen van de Maat-

- 41 Félix de Muelenaere was te Pittem geboren in 1794, studeerde aan de ‘Ecole de Droit’ te Brussel, werd in 1815 advocaat en kort nadien substituut van de procureur te Brugge. In 1822 volgde hij Schuermans op als procureur.
Zie over hem:
- Th. Juste: *Le Comte de Muelenaere* (Brussel, 1869).
- Janssens de Bisthoven: *Graaf de Muelenaere* (Brugge, 1929).
- *Biographie Nationale de Belgique*, V, p. 573-579.
- *Nieuw Nederlandsch Biographisch Woordenboek*, VIII, p. 1185-1187.
- 42 Daniël Otto Bagelaar, geboren te Eindhoven in 1782, was sedert 1815 luitenant-kolonel van het 12^e infanteriebataljon. Voordien had hij aan de zijde van Napoleon gestreden.
Zie over hem:
- *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, II, 1, p. 47-49.
- *Nieuw Nederlandsch Biographisch Woordenboek*, IV, p. 76.
- 43 Kolonel der 6^e afdeling nationale infanterie.
- 44 Auditeur-militair.
- 45 Procureur-crimineel van de provincie West-Vlaanderen.
- 46 Substituut van de procureur des konings.
- 47 Vrederechter en lid der provinciale staten. Overleden in 1822.
- 48 Advocaat en plaatsvervangend rechter. Volgde in 1822 Mr. de Muelenaere op als substituut.
- 49 Rechter.
- 50 Ondervoorzitter van de rechtbank van eerste aanleg.
- 51 Rechter.
- 52 Griffier bij het vredegerecht.
- 53 Griffier bij het vredegerecht en bij de rechtbank van enkele politie; daarna vrederechter.
- 54 Griffier bij het vredegerecht.
- 55 Onder-hoofdambtenaar bij het provinciaal bestuur.
- 56 Commies bij het provinciaal bestuur.
- 57 Bewaarder der hypothecken.
- 58 Petrus van Genabeth, geboren te Amsterdam in 1794, was in 1817 naar het Zuiden gezonden om er Nederlands te onderwijzen, eerst aan het atheneum te Doornik (tot 1819), daarna aan het atheneum te Brugge.
Zie over hem:
- H. Wijnbeek: *Levensberigt van Petrus van Genabeth* (in: *Handelingen der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden*, 1853, p. 10-14).
- M. Sabbe: *Uit den Taalstrijd in Zuid-Nederland tusschen 1815-1830* (Antwerpen, 1939), p. 49-68.
- *Nieuw Nederlandsch Biographisch Woordenboek*, III, p. 452.

schappij. De in het paleis van justitie ingerichte ‘leeszaal’ werd druk bezocht, publicaties van de leden kregen een ruime verspreiding en de volgens het reglement voorziene spreekbeurten werden stipt om de veertien dagen gehouden. Petrus van Genabeth, die reeds met grote bijval op 18 december 1819 tijdens de tweede algemene vergadering gesproken had ‘over het noodzakelijke van de aankweeking der Volkstaal, en de genoegens daar mede verbonden’⁵⁹, opende de reeks voordrachten op 25 januari 1820 met ‘eene voorlezing uit keurige schrijvers met geleerde aanmerkingen op de beste werken der Nederlandsche schrijvers in de noordelijke Provinciën’⁶⁰. Hij zou gevolgd worden door H.J. Schuermans, die op 8 februari 1820 het onderscheid naging tussen de ‘Hollandsche en Vlaamsche spellingen’ en hierbij tot de conclusie kwam, dat in alle gevallen de voorkeur moest gegeven worden aan de spelling Siegenbeek, daar het Zuiden ‘noch gezaghebbende, noch algemeen gevolgde spraakkunst of spelling’ bezat⁶¹. Een ‘schoone redevoering, vol vaderlandsche gevoelens en zedelessen’ gaf ook P.A. Sandelin, toen hij op 22 februari 1820 de betekenis toelichtte van de door de Maatschappij gekozen spreuk: ‘Eendragt en Vaderlandsliefde’⁶². Op 7 maart 1820 las De Ridder zijn vertaling voor van ‘Le Compère Mathieu’, waarbij hem - aldus Schuermans - de verdienste toekwam ‘van geene bastaard of burgerlijk regt bekomen hebbende woorden’ te hebben gebruikt⁶³. Op 21 maart 1820 had Liebaert het ‘over de vooroordeelen, in deze Provinciën bestaande, tegen de Vaderlandsche taal’ en verdedigde op zijn beurt de opvatting, ‘dat de Hollandsche spelling op de gezonde reden gegrond is en de Vlaamsche spelling veel overtreft’⁶⁴. Enigszins milder was het oordeel van J.F. Bogaert, die op 13 juni 1820 pleitte voor de oprichting van een commissie van taal- en letterkundigen, uit alle provincies gekozen, ‘om het verschil der beide aanwezende spellingen te oordelen, ten einde aan onze woordenrijke moedertaal met regt den naam van *Nederlandsche* te kunnen geven, door het uit den weg ruimen

59 *Algemeen Verslag der Werkzaamheden gedurende het afgeloopene maatschappelijk jaar 1819-1820* (Brugge, 1820), p. 10.

60 *ibid.*, p. 12.

61 *ibid.*, p. 16.

(Diezelfde redevoering, ‘meer uitgebreid, nader uitgelegd en met vele aanhalingen vermeerderd’, zou Schuermans op 5 februari 1822 ook te Brussel houden in het genootschap Concordia en zou hij op 24 mei 1822 aan van Maanen sturen. Zie: *Gedenkstukken...*, VIII, 2, p. 576-480.)

62 *ibid.*, p. 17.

63 *ibid.*, p. 17.

64 *ibid.*, p. 18.

der benaming van Hollandsche of Vlaamsche taal'⁶⁵. Intussen hadden ook nog uiteenzettingen plaats gehad van F.T. Verhaeghe - op 4 april 1820 - over 'de aloutheid der kunstgenootschappen in het zuidelijk deel der Nederlanden'⁶⁶ en van F.J. Moulart - op 2 mei 1820 - over 'de oudheid en den rijkdom der vaderlandsche tale.', waarbij spreker de leden had uitgenodigd 'tot het verbannen der fransche taal als volkstaal, ten einde onze moedertaal in hare achting en eer te helpen herstellen'⁶⁷.

Overziet men deze eerste reeks activiteiten van de Maatschappij, dan kan men zich moeilijk van de indruk ontdoen, dat achter dit alles een flink stukje propaganda schuilging. Propaganda die hoofdzakelijk uit het Noorden kwam en uiteindelijk ook voor het Noorden bestemd was. Men sprak van 'vaderlandsche' taal en 'vaderlandsche' letterkunde, maar men richtte de blik naar Holland en dacht aan Bilderdijk en Tollens. Men sprak van 'volkstaal' en 'spellingeenheid', maar men vergat meestal het Zuiden en zong liever de lof van Weiland en Siegenbeek. Zo was het in 1820, zo zou het ook de volgende jaren blijven: op 3 april 1821 kondigde Sandelin aan, dat hij de 'zedelijke en meest bijzondere Schoonheden van den beroemden Jacob Cats' had bijeengebracht en zou uitgeven om 'de beginselen, die tot nationale voorspoed strekken, op te wekken en te ontwikkelen'⁶⁸; op 6 november 1821 betoogde Simons, 'dat de zuiverheid en volmaaktheid der talen grootelijks in verband staan met den voorspoed en ondergang der volkeren'⁶⁹; op 27 november 1821 trachtte Bogaert te bewijzen, 'dat van de vroegste tijden af tot heden, de Nederlanders in geen deele zijn ten achteren gebleven, zoo in heldenmoed als in Kunsten en Wetenschappen'⁷⁰; op 6 mei 1823 gaf baron de Diepenhede de Roosendaale een overzicht van 'de Heldendaden van den beroemden De Ruiter'⁷¹; en op 6 november 1823 wees Sandelin andermaal op 'de hooge noodzakelijkheid en de groote nuttigheid van een algemeen gebruik onzer rijke en krachtige moedertaal'⁷².

65 *ibid.*, p. 21.

66 *ibid.*, p. 19.

67 *ibid.*, p. 21.

68 *Bundel, uitgegeven door de Koninklijke Maatschappij van Vaderlandsche Taal- en Letterkunde, te Brugge, voor het jaar 1821* (Brugge, s.d.), p. 35-36.

69 *ibid.*, p. 39.

70 *ibid.*, p. 40.

71 *Bundel, uitgegeven door de Koninklijke Maatschappij van Vaderlandsche Taal- en Letterkunde, te Brugge, voor het jaar 1823 en 1824* (Brugge, s.d.), p. 27.

72 *ibid.*, p. 27.

Dit zijn slechts enkele voorbeelden, maar ze zijn representatief voor de geest, die het merendeel der leden bezielde. Een geest die trouwens op de jaarlijkse algemene vergaderingen⁷³ telkens opnieuw werd aangewakkerd - hetzij door de gouverneur, 'voorzitter van ambtswege'⁷⁴, hetzij door één van de 'commissarissen'⁷⁵ - en die ook tot uiting kwam in de gedichten, die W. Bilderdijk, J. Kinker, M. Siegenbeek, C.A. Oudemans, A. Beeloo, C.A. Vervier, J. Lambin en J.F. Willems naar Brugge stuurden om in de 'bundels'⁷⁶ van de Maatschappij te worden opgenomen.

Een Neêrlandsch Vorst, verknocht aan 's volks belangen,
Die elken draad, die 't zamen bindt,
Waar hij 't vermag, niet magteloos laat hangen;
Maar ondersteunt, en sterkt, en, opgevangen,
Om 't zaamvergaadrend aspunt windt;

Ziet gunstig neêr op elk vereenigd pogen,
Waarbij 's Lands bajerd zich ontwart.

73 Deze jaarvergaderingen hadden gewoonlijk plaats in de eerste week van december en werden steeds opgeluisterd 'door de militaire muzijk van het garnizoen'.

74 Ter illustratie een fragment uit de 'feestrede' van 1 dec. 1823: 'Het bewust zijn van 't nuttige doel waar naar wij streven, en het heilrijk verschieft van toenemende uitgebreidheid en zelfstandigheid der Maatschappij, strekt ons vooraf tot geene geringe voldoening, en beveelt van zelf de behartiging aan der goede zaak, die wij omhelzen. Arbeidzaamheid en volharding zullen ons voorzeeker eene gewenschte uitkomst doen erlangen. En met den zegen eener Algoede Voorzienigheid, vinden wij in ons eigen hart eene vergelding, die het Vaderland zal toejuichen, en Onze Eerbiedwaardige Vorst, de Beschermmer dezer Maatschappij, met welbehagen zal aanschouwen en door Hoogstdeszelfs goedkeuring bevestigen.' (*Bundel, uitgegeven door de Koninklijke Maatschappij van Vaderlandsche Taal- en Letterkunde, te Brugge, voor het jaar 1823 en 1824*, p. 23.)

75 Sandelin op de jaarvergadering van 1 dec. 1822: 'Inderdaad, Mijne Heeren en geëerde Toehoorderen! met welke dierbare gunsten behaagt het onze geëerbiedigden en letterminnenden Vorst, niet de belangen dezer Koninklijke Maatschappij te beschermen en te ondersteunen? Geldmiddelen, aanmoedigende verzekeringen van Koninklijke welgevallen en goedkeuring over de verrigte werkzaamheden, en over den laatsten in het licht gegeven Bundel, hebben wij van Hoogstdenzelven ontvangen. Wie onder ons zou dan niet getroffen zijn, bij zulke eerbiedwaardige aanmoedigingen? Wie onder ons zou zijn hart door de bewegelijkste en dankbaarste gevoelens niet ontstoken vinden? De Nederlander, te gevoelig om weldaden te miskennen, te edel om het ontvangen goed niet te vergelden, bij welke gelegenheid het ook zijn moge, spant dan al zijne krachten in, om aan zulke pligten te voldoen; en daar hij niet naar de grootte der weldaad zijne erkenning op eene evenredige wijze kan openbaren, tracht hij echter door liefde, verkleefdheid en onverzettelijke vlijt, de bewijzen van dankbare en eerbiedige hulde, in het volbrengen dezer pligten, op te leveren.' (*Bundel, uitgegeven door de Koninklijke Maatschappij van Vaderlandsche Taal- en Letterkunde, te Brugge, voor het jaar 1822*, p. 25-26.)

76 In totaal verschenen vijf bundels.

Al wat 's volks roem en welvaart kan verhoogen
Kweekt, en bewaakt hij met nooit sluim'rende oogen.
Wat Neêrlandsch klinkt verrukt hem 't hart.

Welaan! - Eén volk, één taal, één levensadem
Beziel' der Belgen Grondgebied!
Dat slechts één geest 't vernieuwd geheel omvadem',
Eén voedend sap 't verjongde lijf doorwadem';
En de oude scheidsmuur stort in 't niet!⁷⁷

‘En de oude scheidsmuur stort in 't niet!’ ...

De scheidsmuur blééf echter bestaan, alle inspanningen van *Eendragt en Vaderlandsliefde* ten spijt. Reeds in 1821 beklagde Sandelin er zich over, dat de Maatschappij ‘onophoudelijk door heimelijke middelen’ werd ondermijnd en voortdurend ‘te worstelen had tegen eene menigte hindernissen, die haren oorsprong vinden in den geest van bedilzucht en van tegenwerking’⁷⁸. Vier jaar later moest secretaris F.J. Van Goor toegeven, dat de onderneming ‘niet in allen opzichte volkomen geslaagd’ was en dat ‘de uitkomst onzer verrigtingen enigszins gering’ mocht genoemd worden⁷⁹. Aan de voordrachtencyclus scheen toen zelfs al een einde te zijn gekomen; een laatste weerklank vernemen we in het jaarverslag van 1824: ‘Bijzondere omstandigheden, menigvuldige ambtsbezigheden als anderzins, hebben onderscheidene werkende Leden belet, hunne spreekbeurten te vervullen’⁸⁰. Met de prijsvragen was het intussen niet veel beter gesteld. De in 1821 gestelde vraag voor *geschiedkunde*, namelijk ‘Eene korte schets van de beroemdste daden der Nederlanders, en van de bijzonderste gebeurtenissen des Koninkrijks, ten einde de vaderlandsliefde bij alle standen, en voornamelijk bij de jeugd, op te wekken en te versterken’, moest wegens onvoldoende belangstelling herhaald worden in 1822, 1823 en 1824. Zonder uiteindelijk resultaat evenwel, want de enige inzenders - Jan van Harderwijk (Rotterdam) en A. van Zutphen (Gorinchem) -, die men bij wijze van aanmoediging in 1823 had beloond met een ‘zilveren eereprijs’⁸¹ en nadien

77 Laatste drie strofen van het gedicht, dat J. Kinker in 1828 aan de Maatschappij opdroeg. (zie: *Werken der Koninklijke Maatschappij van Vaderlandsche Taal- en Letterkunde, te Brugge. Jaar 1827 en 1828*, p. 56.)

78 *Bundel, uitgegeven door de Koninklijke Maatschappij van Vaderlandsche Taal- en Letterkunde, te Brugge, voor het jaar 1821*, p. 23-25.

79 *Bundel, uitgegeven door de Koninklijke Maatschappij van Vaderlandsche Taal- en Letterkunde, te Brugge, voor het jaar 1823 en 1824*, p. 3-4.

80 *ibid.*, p. 84.

81 *ibid.*, p. 20.

had verzocht het ingediende werk te wijzigen en aan te vullen, lieten niets meer van zich horen. Daarna probeerde men het drie jaar na elkaar met ‘Eene nauwkeurige opgave van al de gedenkwaardige personen, tot West-Vlaanderen behorende, die in het een of ander vak van fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen hebben uitgemunt.’, maar in de loop van die drie jaar kreeg men slechts één antwoord: het was ingezonden door de zeventienjarige Ludovicus van Caloen, leerling van Petrus van Genabeth. Zijn werk kon weliswaar geen aanspraak maken op een bekroning, maar men besloot de jongeman toch een ‘zilveren prijs van aanmoediging’ toe te kennen⁸². Voor 1828 ten slotte werd gevraagd: ‘Eene Verhandeling over den invloed der Geschiedkunde op de Taalkunde, in het algemeen, en het nut en de noodzakelijkheid eener grondige kennis der Vaderlandsche Geschiedenis, ter beoefening der Vaderlandsche Taal, in het bijzonder.’ Hiermee had men meer geluk: drie auteurs dongen naar de prijs en eindelijk kon een ‘gouden eerepenning’ worden uitgereikt. Laureaat was A.A.J. Meylink, wonende te Voorburg en doctor in de wijsbegeerte en letteren van ‘de Parysche Akademie’⁸³; de ‘zilveren eerepenning’ ging naar Pieter Meesters, hoofdonderwijzer te Sluis⁸⁴. In hun geheel gezien kenden ook de vragen voor *taal- en letterkunde* niet het verwachte succes. Men begon in 1821 met ‘Eene verhandeling op al de verschillen en derzelver oorzaken tusschen de Hollandsche en Vlaamsche spel- en spraakkunst der Nederlandsche tale, met aanwijzing der geschiktste middelen om, tot luister der tale, eene gewenschte eenheid vast te stellen’, maar men ontving een onbezadigd, ‘partijdig’ antwoord - waarin geen acht werd gegeven ‘op den geest van eendragt en vereeniging’ -, blijkbaar het werk van een Vlaming dus, zodat besloten werd de vraag aan te houden voor het volgend jaar⁸⁵. De inzendingen van 1822 konden de jury echter evenmin bevredigen en voor 1823 werd dan maar meteen overgeschakeld naar een nieuw onderwerp: ‘Eene verhandeling over den nadeeligen invloed van het gebruik van vreemde talen, op de zeden en het karakter eens volks.’ Toen ook dit niets opleverde, trachtte men het eenvoudiger te maken: zowel in 1824 als in 1825 vroeg men ‘Eene Lofrede

82 *Werken der Koninklijke Maatschappij van Vaderlandsche Taal- en Letterkunde, te Brugge, jaar 1827 en 1828*, p. 28-29.

83 *ibid.*, p. 38.

84 *ibid.*, p. 39.

85 *Bundel, uitgegeven door de Koninklijke Maatschappij van Vaderlandsche Taal- en Letterkunde, te Brugge, voor het jaar 1821*, p. 48.

op Jacob Van Maerlant'. Resultaat: één inzending; een werk van P.J. De Deyn (Ninove), dat 'ofschoon aan het verlangen van den Raad niet beantwoordende, doch echter niet zonder verdiensten zijnde' een aanmoedigingsprijs werd waardig gekeurd⁸⁶. In 1826 volgde nog 'Eene verhandeling over den stand en de vordering der Nederduitsche Taal en Letterkunde, onder het Bestuur van Philippus den IIIden, gezegd van Valois, bijgenaamd den Goeden' en in 1827 'Een kort overzicht der Verhandelingen over de Nederduitsche Spel- en Spraakkunst van de Heeren Siegenbeek en Weiland, vergeleken met de Nederlandsche Spraakleer en verdere Taalkundige Schriften van den geleerden Heer Mr. W. Bilderdijk.', maar slechts op de laatste vraag kwamen twee inzendingen binnen, namelijk van Mr. A.F. Sifflé, advocaat te Middelburg, en A. De Jager, onderwijzer te Rotterdam. Aan de eerste werd de 'gouden eereprijs' geschonken, aan de tweede de 'zilveren'⁸⁷. Wat de vragen voor *dichtkunde* betrof, daar verviel de Maatschappij in een jammerlijke eentonigheid: van 1821 tot 1828 werden niets dan 'lofdichten' gevraagd. Een andere vorm van poëzie scheen men niet te kennen of althans niet te appreciëren. Zo moest achtereenvolgens de lof verkondigd worden van Simon Stevin, van Jan Van Eyck, van 'de noordelijke en zuidelijke volksplantingen van Frederiksoord', van 'de moed en trouw, door de Vlamingen, aan hunnen Graaf Guido De Dampierre, bewezen', van de 'Nederlandsche Nijverheid', van de stad Brugge en - ten slotte - van 'de Hereeniging der Zuidelijke en Noordelijke Provinciën der Nederlanden, onder de gelukkige Regeering van Zijne Majesteit, Koning Willem den Eersten'. Nogal eentonig was bovendien ook de lijst der bekroonden: de Rotterdammer R.H. van Someren⁸⁸ werd driemaal gelauwerd, zijn stadgenoot J. van Harderwijk⁸⁹ tweemaal en kapitein C.A. Oude-

86 *Bundel, uitgegeven door de Koninklijke Maatschappij van Vaderlandsche Taal- en Letterkunde, te Brugge, voor het jaar 1825 en 1826*, p. 27.

87 *Werken der Koninklijke Maatschappij van Vaderlandsche Taal- en Letterkunde, te Brugge, jaar 1827 en 1828*, p. 25-27.

88 R.H. van Someren (1787-1851) kreeg de 'gouden eerepenning' in 1821 en 1822, de 'zilveren' in 1823. Opgeleid voor de handel beoefende hij de dichtkunst in zijn 'vrije tijd', werd lid van verscheidene genootschappen en verwierf, behalve te Brugge, ook prijzen te Amsterdam, Gent en Antwerpen.

Zie over hem: *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, XVII, 2, p. 839-840.

89 J. van Harderwijk (1790-1858) ontving de 'zilveren' prijs in 1822, de 'gouden' in 1823. Ook hij kwam uit de handelswereld en ook bij hem stond de poëzie slechts op de tweede plaats. (Zie: *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, VIII, 1, p. 173-176.)

mans⁹⁰ eveneens tweemaal. De overige medailles gingen naar de twintigjarige Prudens Van Duyse, naar rijksontvanger F. De Vos (Ninove), naar turfschipper W. Kraan (Waddingsveen) en naar J.W. van Alphen (Den Haag).

Toen op 22 februari 1829 - later dan voorzien - het negende jaarfeest werd gevierd - met 'den meesten luister' en met 'de uitvoering van wel gekozen muziekstukken door het fraaije krijgsmuziek', zegt het verslag⁹¹ -, was er op politiek gebied, zowel in het binnenland als te Brugge, reeds een en ander gebeurd, dat onvermijdelijk zijn weerslag moest hebben op de activiteiten van de Maatschappij. Hoe schaars deze activiteiten inmiddels ook geworden waren en hoe gering de invloed was die nog werd uitgeoefend, toch bleef Sandelin geloven, dat 'zijn' genootschap geroepen was om bij te dragen 'tot den meesten bloei der letteren' en 'tot den uitgebreidsten roem des Vaderlands'⁹². In een pathetische oproep bezwoer hij zijn leden geen gehoor te geven aan hen die verdeeldheid wensten te zaaien en zich niet te laten drijven op 'de baren der driften en eigenbelangen'⁹³. De woorden van J.H. van der Palm tot de zijne makend en de betekenis van de door de Maatschappij gekozen spreuk 'Eendragt en Vaderlandsliefde' nogmaals in herinnering brengend, riep Sandelin ten slotte uit:

'Ongelukkig hij dan, die de Eendragt zou willen, zou durven verstoren!
Voor wien de wensch en het voorbeeld van zijnen Vorst even min heilig zouden zijn, als geweten, godsdienst en burgertrouw! Die het eerst het zaad der partijschap zou willen zaaijen; wie hij zijn moge, op hem kome de vloek der natie! Achter welk voorwendsel hij schuile, onder welk masker hij zich vermomme, die ons den schat ontrooven wil, voor zoo veel goud en bloed verworven; die de eenige zuil van ons volks geluk wil omverwerpen of ondermijnen, - wie hij zijn moge, op hem kome of ruste de vloek der natie! Maar zegen van God en menschen over elk die de eendragt sticht en aankweekt; die oude wonden heelt en nieuwe banden strengelt; die vertrouwen koestert en mistrouwen dempt; die harten en

90 C.A. Oudemans (1794-1884), afkomstig uit Dordrecht, kreeg de 'zilveren' prijs in 1824 en 1825. Hij was - na eerst onder Napoleon gestreden te hebben - in 1813 in Nederlandse dienst getreden, was in 1820 benoemd tot kapitein en zou zijn carrière eindigen als luitenant-generaal. (Zie: *Nieuw Nederlandsch Biographisch Woordenboek*, I, p. 1395.)

91 *Werken der Koninklijke Maatschappij van Vaderlandsche Taal- en Letterkunde, te Brugge, jaar 1827 en 1828*, p. 34.

92 *ibid.*, p. 42.

93 *ibid.*, p. 48.

handen vereenigt, om niets te doen en niets te willen dan 't geen pligt en Vaderland eischen!’⁹⁴

Het optreden van Sandelin mocht evenwel niet meer baten. Het schip was zinkende en de bemanning zocht te ontkomen. Anderhalf jaar later zou de omwentelingsroes naar Brugge overwaaien en zouden de laatste resten van de Koninklijke Maatschappij van Vaderlandsche Taal- en Letterkunde weggevaagd worden. Op zaterdag 28 augustus 1830, enkele dagen dus na de eerste manifestaties te Brussel, werd het woelig in de hoofdplaats van West-Vlaanderen: er brak niet alleen een opstand uit in de gevangenis - waarbij dertien veroordeelden wisten te ontsnappen -, maar het kwam bovendien tot hevige relletjes en bloedige schermutselingen op straat⁹⁵. Kenschetsend is, dat P.A. Sandelin hiervan het eerste slachtoffer werd.

‘... De altyd toeneemende menigte kwam al roepen en tieren nae de markt geloopt, smecten in het gebouw der “Société littéraire” eenige ruyten in, en op het geroep van eenen dier kwaedwilligen *Nae Sandelin's*, liepen zy inderdaed langs de Sint-Amands-straet, het oud-vleeschhuys, de Maria-straat, regtstreeks nae het huys van den heer Sandelin, in de Catharine-straat. Voor het huys komende, begonnen zy op het zelve met steenen te smyten, de watervensers wierden afgebroken, de deur ingeslagen, de meubelen door de deur en vensters op straet geworpen en verbrand’⁹⁶.

Sandelin zelf was inmiddels met vrouw en kind gevlucht naar de woning van zijn collega Knopff, de substituut van de procureur des konings, maar ook daar dreigde weldra onheil, zodat hem niets anders

94 *ibid.*, p. 47-48.

95 Over de gebeurtenissen te Brugge in 1830 raadplege men:

- C. Rodenbach: *Episodes de la Révolution dans les Flandres, 1829, 1830, 1831* (Brussel, 1833).

- L. Ryelandt: *La Révolution de 1830 à Bruges* (in: *Annales de la Société d'Emulation pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre*, Brugge, 1905, p. 243-301).

- A. De Jonghe: *Onuitgegeven bescheiden over de gebeurtenissen te Brugge in Augustus en September 1830* (in: *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, T. 77, 1934, p. 124 sq.).

- J. De Smet: *Brugge rond 1830* (Brugge, 1958).

96 *Standaerd van Vlaenderen*, 31-8-1830.

(een bijna letterlijk zelfde verslag in de *Gazette van Brugge*, 30-8-1830). Constantin Rodenbach, de Brugse arts, die - als leider van het verzet - de plundering van Sandelins huis zo niet aanwakkerde, dan toch met genoeg gadesloeg, beschreef de brand als volgt: ‘On allume un grand feu au milieu de la rue, et là, commence l'oeuvre de destruction. Lits, tapis, vêtements, meubles de prix, bijoux, l'argent même, tout est jeté dans un brasier ardent qu'alimentent constamment de nouveaux objets.’ (*Episodes de la Révolution dans les Flandres, 1829, 1830, 1831*, Brussel, 1833, p. 89-90.)

overbleef dan in allerijl de wijk te nemen en Brugge voorgoed te verlaten.

‘Le lieu de ma retraite étant connu, le danger était pressant et le dimanche, pendant qu'on détruisait encore tout chez moi, je parvins à me sauver au moyen d'une voiture, contenant mon épouse et mon enfant, plus M. le juge Van Severen et moi étant couché dans le fond’⁹⁷.

Petrus van Genabeth, eenmaal de steunpilaar van de Koninklijke Maatschappij, bevreesd hetzelfde lot als Sandelin te zullen ondergaan, koos bijtijds het hazepad: hij slaagde erin Sluis te bereiken en er een voorlopig onderkomen te vinden⁹⁸. Toen tijdens de daaropvolgende dagen de rust in Brugge enigszins hersteld was, waagde hij het weliswaar nog even terug te keren om een deel van zijn inboedel te redden, maar spoedig werd hij gewaarschuwd, ‘dat er in de koffijhuizen en estaminets overal op (z)ijne rekening gesproken werd’⁹⁹ en op straat werd hem toegeroepen: ‘Ja, ja, Mijnheer van Genabeth, de Hollanders zullen nu wel zien wie de Belgen zijn!’¹⁰⁰

De beslissende dagen voor Brugge waren 25 en 26 september 1830. Toen werden de ‘brabandsche koleuren en kokarden’ bovengehaald en werd tegenover de resterende krijgsmacht een uitdagende houding aangenomen. Er vielen enkele doden en gekwetsten, maar van een georganiseerde strijd was eigenlijk geen sprake. In de vroege morgen van 27 september 1830 verlieten de laatste Hollandse troepen - zonder slag of stoot - de stad. Brugge was vrij.

‘Nauwelyks waeren de troepen de stadspoorten uytgetrokken, of de weldenkende burgers vereenigden zig, en in eenen oogenblik wierd het vaendel op den Hallen-tooren opgesteeken, in de tegenwoordigheyd van byna de geheele bevolking, onder het luyden der triumph-klok en de onbeschryfbaere vreugdegeroepen die men van alle kanten der stad hoorde weergalmen, het carillon speelde het berugt air: “Amis, la matinee est belle”; een ander vaendel wierd ook door den balcon van den Hallentoorren uytgesteeken, en als een teeken van vereeniging der burglary, zyn

97 Fragment uit brief van Sandelin, verzonden uit Laken, 1 september 1830, aan de Mey, staatsraad, belast met de generale directie van de staatssecretarie. (De brief is opgenomen in de reeds geciteerde bijdrage van A. De Jonghe: *Onuitgegeven bescheiden over de gebeurtenissen te Brugge in Augustus en September 1830.*)

98 Over zijn wedervaren leze men zijn - niet zonder verbittering geschreven - relaas: *Veertien jaren in België, en vlugt uit Brugge* (Amsterdam, 1831).

99 *ibid.*, p. 53.

100 *ibid.*, p. 54.

dadelyk de drykoleurige cocarden door de agtbaere leden der regeering en door alle de burgers, zonder onderscheyd, aengenomen'¹⁰¹.

Aan het Verenigd Koninkrijk was een einde gekomen.

Noord en Zuid stonden weer als vreemden tegenover elkaar. Gevoelens van vijandschap en wrok werden aan beide zijden gekoesterd en zouden geruime tijd elke poging tot compromis verijdelen. Te Brugge zelf duurde het meer dan dertig jaar, vooraleer men weer de hand naar het Noorden uitstak, en zelfs dan bleek de wonde nog niet volkomen geheeld. Toen men in 1862 het plan opvatte om een 'Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres' - het zevende in de sedert 1849 ingezette reeks van literaire verbroederings tusschen Noord en Zuid¹⁰² - te Brugge te laten doorgaan, mochten de inrichters vrijwel onmiddellijk ervaren, hoe groot nog in sommige kringen de achterdocht was tegenover alles wat 'Hollands' heette. Zij hadden niet alleen af te rekenen met heimelijke tegenwerking, maar zij moesten ook ondervinden, hoe de gemeenteraad van Brugge er slechts schoorvoetend toe overging hun een financiële tegemoetkoming te verlenen. Bij de stemming over het al of niet toekennen van dit subsidie - tijdens de raadszitting van 9 augustus 1862 - achtte een gezaghebbend lid als Paul Devaux¹⁰³ het zelfs nodig uitdrukkelijk te waarschuwen voor het 'orangistisch' gevaar:

'Il n'y a qu'une condition à mettre à ce vote et à l'intervention de l'administration communale, c'est qu'il doit être bien entendu que ce congrès ne perdra pas le caractère qu'il doit avoir et qu'il ne s'y passera rien qui puisse servir de prétexte à la propagation de certaines calomnies qu'on a cherché récemment à répandre à l'étranger sur les sentiments de la Belgique, et particulièrement sur ceux des provinces flamandes. Ce n'est pas dans une province et dans une ville aussi profondément attachées à notre indépendance et à notre dynastie, que de pareilles infamies pourraient se reproduire. Elles seraient énergiquement démenties et flétries au milieu de ce conseil même, au nom de toutes nos populations'¹⁰⁴.

101 *Standaerd van Vlaenderen*, 28-9-1830.

102 Het eerste Congres, door F.A. Snellaert bijeengeroepen 'tot het behoud van den Nederlandschen stam', was te Gent gehouden in 1849. Het tweede te Amsterdam (1850), het derde te Brussel (1851), het vierde te Utrecht (1854), het vijfde te Antwerpen (1856) en het zesde te 's-Hertogenbosch (1860).

103 Paul Devaux (Brugge 1801-1880) had een grote rol gespeeld bij de totstandkoming in 1828 van de Unie van katholieken en liberalen. Hij was lid geweest van het Nationaal Congres en minister zonder portefeuille in het tweede kabinet van de regent Surlet de Chokier.

104 *Journal de Bruges*, 10/11-8-1862.

Tweëndertig jaar had dus niet volstaan om de vete te doen vergeten. Het idee alleen reeds, dat ‘Hollandse’ letterkundigen in een ‘Vlaamse’ stad zouden optreden en het woord voeren, deed blijkbaar velen terugdenken aan de tijd, toen een ‘Koninklijke Maatschappij’ zich eveneens beijverde om de - wat toen voorzichtigheidshalve genoemd werd: ‘Vaderlandsche’ - ‘Taal- en Letterkunde’ te bevorderen. De herinnering aan een Schuermans, aan een Sandelin, aan een van Genabeth moet bij menigeen nog zo levendig geweest zijn, dat elke geestelijke toenadering tot het Noorden met argwanende blikken werd gevolgd.

Men kan zich afvragen: waarom in feite die aarzeling, waarom dat wantrouwen, waarom dat stille verzet? Zoekt men naar een antwoord, dan komt men onmiddellijk voor nieuwe vragen te staan, vragen die dan doordringen tot de kern van de zaak: waarom is men er van 1815 tot 1830 eigenlijk niet in geslaagd de kloof te overbruggen, waarom heeft men die unieke kans laten voorbijgaan, waarom heeft die Koninklijke Maatschappij van Vaderlandsche Taal- en Letterkunde haar doel gemist, waarom heeft zij het vertrouwen van de bevolking niet kunnen genieten?...

Er zijn, menen we, vier voornamelijk oorzaken, die de mislukking van de Maatschappij en meteen het fiasco van het Nederlands cultuur beleid te Brugge kunnen verklaren. Vier oorzaken, die - zoals pas is aangetoond - vèrstrekkende gevolgen hebben gehad.

De *eerste oorzaak* ligt ongetwijfeld in het taalgebruik. Bij de meeste leden van de Koninklijke Maatschappij heerste immers de overtuiging, dat het Hollands de alleenzaligmakende taal was. Op het Vlaamse dialect werd met minachting neergekeken en aan de mogelijkheid van een taalcompromis werd zelden gedacht. Iemand als Petrus van Genabeth verheelde het trouwens niet, dat de ‘verbasterde spraak’ der Bruggelingen hem ‘als een wangeluid in de ooren klonk’¹⁰⁵.

105 P. van Genabeth: *Veertien jaren in België, en vlugt uit Brugge* (Amsterdam, 1831), p. 9. Vgl. zijn rede *Over het ongegronde der vooroordeelen tegen de Nederlandsche Taal* (Rotterdam, 1821), uitgesproken op 30 augustus 1821 ter gelegenheid van de plechtige prijsuitdeling van het koninklijk atheneum te Brugge. Ook toen stak hij zijn minachting niet onder stoelen of banken: ‘Waar is dan de Vlaamsche letterkunde? Waar zijn dan de Dichters en Redenaars, op welke de zoogenaamde Vlaamsche taal sedert twee eeuwen kan roemen? Waar zijn dan die mannen, welke zij met een Boileau, Corneille en Racine bij de Franschen, met een’ Milton, Pope en Thomson onder Engelschen, en met een’ Göthe, Klopstock en Wieland bij de Duitschers vergelijken kan? Immers, zonder die voortbrengselen, blijft de taal een dor gewas, hetwelk door den reiziger of wandelaar ongeacht wordt voorbijgegaan.’ (p. 23).

Vooraf op het stuk van de spelling nam deze superieure houding wel eens abnormale proporties aan. Zo hebben we er al op gewezen, hoe sommige voordrachten van de Maatschappij - men denke bij voorbeeld aan die van Schuermans en Liebaert in 1820 - uitsluitend bedoeld waren om de 'Hollandsche spelling' te propageren, 'de zeer gezuiverde, veel verbeterde en rijpelijk onderzochte spelling van onze landtaal'¹⁰⁶, een spelling die men verschuldigd was aan 'den voortgang, welke de taal in de noordelijke Provinciën gemaakt heeft, aan de aanzienlijkheid en achtbaarheid der mannen welke dezelve beoefend hebben, en aan de tusschenkomst en den invloed der geleerde Maatschappijen van Holland en des gouvernements'¹⁰⁷. Schuermans hield bovendien minister van Maanen voortdurend op de hoogte van zijn strijd tegen de 'Vlaamsche spelling'. Op 20 januari 1820 durfde hij reeds met zekerheid melden: 'De inwoners van Vlaanderen en Brabant zullen allengskens de vlaamsche spelling laten varen en de hollandsche, thans vastgesteld door Siegenbeek en Weiland, volgen'¹⁰⁸. En enkele maanden later - nadat hij het lidmaatschap had bekomen van de aloude Maatschappij van Rhetorica te Brugge - liet hij de minister weten: 'Door den invloed die het mij reeds gelukt is aldaar te hebben, ben ik in de gelegenheid geplaatst geworden om de voorkeur der hollandsche op de vlaamsche spelling onzer tale te doen gelden en gedeeltelijk aannemen. Zulks is niet gemakkelijk als men bij overtuiging oude vooroordeelen wil vernietigen'¹⁰⁹.

Een dergelijke stelselmatige actie moest onvermijdelijk op tegenstand stoten. Het is bekend, hoe iemand als Petrus Behaegel¹¹⁰, de Torhoutse kostschoolhouder, zich openlijk verzette tegen het invoeren van de noordelijke spelling: zo liet hij o.m. in de *Nieuwe Gazette van Brugge* een reeks artikelen verschijnen¹¹¹, waarin hij het Vlaamse standpunt verdedigde en waarin hij zich rechtstreeks richtte tegen de door de Koninklijke Maatschappij van Vaderlandsche Taal- en Letterkunde gevoerde campagne. Diezelfde *Nieuwe Gazette van Brugge* had overigens al meer dan eens gewaarschuwd voor de Hollandse taalinfil-

106 *Algemeen Verslag der Werkzaamheden gedurende het afgelopen maatschappelijk jaar 1819-1820*, p. 16.

107 *ibid.*, p. 18.

108 Algemeen Rijksarchief, Den Haag, archief justitie, dossier 60, nr. 83.

109 Brief van 24 juni 1820. Algemeen Rijksarchief, Den Haag, archief justitie, geheim, dossier 474.

110 Zie over hem: M. Sabbe: *Uit den Taalstrijd in Zuid-Nederland tusschen 1815-1830* (Antwerpen, 1939), p. 69-84.

111 In de nummers van 23-3-1820, 13-4-1820, 17-4-1820, 11-5-1820 en 18-5-1820.

tratie. Toen bijvoorbeeld de kamer van Rhetorica besloten had voortaan ‘dagelyksche by-een-komst te houden ten eynde zig te vermaeken met het lezen van allerley boeken, tydschriften en couranten’, had het blad schamper opgemerkt:

‘Wanneer men zig bepaelt met het lezen van hollandsche couranten, is men verre van de Vaderlandsche tael te bereyken, want men zegt algemeen dat men die gazetten met moeyte of niet verstaet. Daer by, de vaderlandsche tael is in de noordlyke provincien, door 't gebruyk der bastaerd-woorden, zoo gemarteld, dat men daer door alle haere schoonheyd ontnemt, en de zelve aen de lezers byna onverstaenbaer maekt’¹¹².

Ook *Le Spectateur belge*, het tijdschrift van de Brugse priester L. De Foere¹¹³, schaarde zich aan de zijde van Behaegel en aarzelde niet Schuermans en anderen op de vingers te tikken:

‘Si messieurs du nord désirent d'élever l'édifice de notre langue commune, de fixer son usage et de déterminer son ortographe, de manière qu' entre les deux idiomes il n'y ait plus de différence, ce projet est louable; nous le formons avec un égal empressement, mais il faut des moyens d'exécution que la saine raison avoue, et que le respect seul pour deux millions de leur concitoyens devoit au moins suggérer à nos frères du nord. Qu'ils sachent donc, avant de faire des peines inutiles, que jamais ils ne réussiront à nous imposer, forcément et sans examen, leur idiome; jamais ils ne parviendront à nous condamner sans nous entendre. Si la politique parle aussi grammaire et qu'elle fasse quelques esclaves; il restera toujours parmi nous assez d'indépendance pour ne pas subir honteusement et aveuglement le joug avilissant d'un despotisme littéraire’¹¹⁴.

De tegenstelling ‘Hollandsch-Vlaamsch’ zou in de loop der daaropvolgende jaren nog scherpere vormen aannemen. Niet geneigd tot het aanvaarden van een minnelijke oplossing, zich vasthoudend aan het vooropgezette idee van suprematie, moest de Koninklijke Maatschappij ten slotte ondervinden, dat haar pogingen in steeds heviger mate werden bestreden. De burgerij wendde zich weer naar het Frans, de volksklasse, amper bewerkt, bleef trouw aan haar dialect.

En hiermee staan we meteen voor de *tweede oorzaak* van mislukking: terwijl men al te veel aandacht had besteed aan de, kwantitatief gezien, kleine groep van burgerij - een overdreven aandacht, vermits diezelfde burgerij het Hollandse superioriteitsgevoel spoedig beu

112 *Nieuwe Gazette van Brugge*, 27-11-1819.

113 Zie M. Sabbe: *Uit den Taalstrijd in Zuid-Nederland tusschen 1815-1830* (Antwerpen, 1939), p. 85-100.

114 *Le Spectateur belge*, XI (1820), p. 43.

werd en tot de oppositie overging -, had men zich weinig of niet bekommerd om de brede volksmassa. Mocht men van Genabeth geloven, dan was Brugge in die tijd bevolkt door een ‘menigte van schurken en deugnieten’, ‘grotendeels gekenmerkt door domheid en bijgeloof, luiheid en zedeloosheid’¹¹⁵; het was dan ook slechts - aldus van Genabeth - ‘met behulp van eenige welgezinde Belgen’, die ‘niet tot de stad en Provincie’ behoorden, dat de oprichting van de Koninklijke Maatschappij van Vaderlandsche Taal- en Letterkunde werd mogelijk gemaakt¹¹⁶. Van de Hollandse of hollandsgezinde ‘ambtenaren’ werd verwacht, dat zij de verfranste bourgeoisie zouden verdringen en de basis zouden leggen voor een nieuwe intellectuele elite. Hoe uiterst beperkt men deze elite zag, liet zich zelfs in de interne organisatie van de Maatschappij gevoelen, waar de gewone leden geen enkel initiatief konden nemen en waar alle macht in handen was van een ‘Raad’, bestaande uit de twaalf meest vooraanstaande functionarissen. Van den beginne aan waakte Schuermans erover, dat aan deze ‘Raad’ niet getornd werd; het leek hem een soort van geruststelling aan minister van Maanen te kunnen berichten: ‘Niets wordt in de algemene vergaderingen den leden onderworpen noch bij hen beslist’¹¹⁷.

Het is duidelijk, dat in dergelijke omstandigheden geen sprake kon zijn van belangstelling voor de man uit het volk. Gedurende haar meer dan tienjarig bestaan heeft de Brugse Maatschappij nimmer gezocht naar een levendig contact met de plaatselijke bevolking. Zij bleef haar ivoren toren bewonen en zorgde ervoor, dat het monopolie van ‘taalbeoefening’ niet in andere handen terecht kwam. Typerend in dit verband was het feit, dat een genootschap als *Ijver en Broedermin*, de reeds boven genoemde ‘Maatschappij van Uitgalming’, er maar niet in slaagde de titel ‘Koninklijke’ te verkrijgen. Het eerste verzoek, in 1823 aan Willem I gericht, werd door de minister van binnenlandse zaken - na voorafgaand overleg met Brugge - op een ongunstig advies onthaald, niet alleen omdat reeds *Eendragt en Vaderlandsliefde* het attriboot ‘Koninklijke’ voerde - ‘en aan welke het niet dan ongevallig kan zijn die eere te deelen met eene Maatschappij, die met haar in belangrijkheid van werkzaamheden en in

115 P. van Genabeth: *Veertien jaren in België, en vlugt uit Brugge* (Amsterdam, 1831), p. 8-9.

116 *ibid.*, p. 9.

117 Brief van 24 juni 1820. Algemeen Rijksarchief, Den Haag, archief justitie, geheim, dossier 474.

omvang niet zal zijn gelijk te stellen' -, maar ook èn vooral omdat 'de leden dezer Maatschappij genoegzaam allen behooren tot eene zeer lage klasse van ingezetenen, voor zoo veel hun aanzien en hun gegoedheid aangaat'¹¹⁸. *Ijver en Broedermin* herhaalde het verzoek in 1825 en ten slotte nog eens in 1829, maar de administrateur van onderwijs, kunsten en wetenschappen beriep zich telkens op de in 1823 genomen beslissing en de koning reageerde niet¹¹⁹. Parallel hiermee zou men kunnen wijzen op het pover resultaat van de door de Koninklijke Maatschappij uitgeschreven prijsvragen: ook hier wist men zich niet 'aan te passen'; ook hier schoot men te kort in de allereerste taak: de Vlaming aanmoedigen en vertrouwen schenken. Men liet de ingezonden antwoorden uitsluitend beoordelen door Noord-Nederlanders - eerbiedwaardige leden van het 'Koninklijk Nederlandsch Instituut' - en men bekroonde in het merendeel der gevallen... Noord-Nederlanders. De feiten waren zo flagrant, dat zelfs L.G. Visscher er reeds in 1826 tegen opkwam in zijn tijdschrift *De Argus*:

'Zoo wij ons niet bedriegen, dan is het bevorderen der landtaal het hoofd oogmerk van het Brugsche genootschap; tot dat einde schrijft men prijsvragen uit, en de Hollanders, dat is, zij die het Nederlandsch het meest beoefend hebben, beantwoorden die prijsvragen en gaan met den lauwer henen. Deze wijze van bekroonen levert, wel is waar, een nieuw bewijs op van de onbevooroordeelde denkwijze der Vlamingers, maar bij dit alles doet de landtaal in deze gewesten geen enkele schrede vooruit. Al besloeg men den Heer van Someren van onder tot boven in 't goud en in 't zilver, dan nog werd er niets gewonnen, want de Heer van Someren is een man, die zeer wel alleen kan gaan en in 't geheel geen leiband noodig heeft. Er zijn er velen, die nog onzekere stappen doen, liefhebbers, die eenige ondersteuning, eenige opbeuring noodig hebben, eenigen, die uit vooroordeel, anderen, die uit kleingeestigheid voor als nog tegen het Nederlandsch zijn ingenomen, en dezen wilden wij dat de Maatschappij zocht te winnen en te versterken. - ...
In 't kort, wij wilden dat zij naar buiten nuttiger was en meer werk maakte van de zwakke en onwisse pogingen der Vlamingers, dan van de beste voortbrengselen der Hollanders...'¹²⁰

118 Brief aan de koning van 26 september 1823. Algemeen Rijksarchief, Den Haag archief binnenlandse zaken na 1813, afdeling onderwijs, nr. 2812.

119 Algemeen Rijksarchief, Den Haag, archief binnenlandse zaken na 1813, afdeling onderwijs, kunsten en wetenschappen, nrs. 1942 en 2181.

120 *De Argus*, 18-1-1826, p. 35-42.

Het uitgesproken noordelijk georiënteerd-zijn van de Koninklijke Maatschappij was ook voor priester De Foere een voortdurende bron van ergernis. Ofschoon meer dan eens veroordeeld wegens persdelict bleef hij in zijn *Spectateur* met kritische blik de gedragingen van de Hollanders en hollandsgezinden nagaan en schrikte er niet voor terug hun hooghartige houding aan de kaak te stellen.

‘Je prendrai encore la liberté de donner aux Hollandais un petit conseil dans l'intérêt du royaume entier. Je leur conseillerai donc de s'abstenir de cette ridicule vanité, de ces prétentions hautaines qui les ont depuis long-temps caractérisés. Selon eux, il n'y auroit que la Hollande qui possédât des hommes d'état, des savants, des héros'¹²¹.

Met De Foere komen we aan onze *derde oorzaak*: de godsdienstige tegenstelling. Het door de zuidelijke geestelijkheid van meetaf aan gekoesterde wantrouwen tegen al wat uit het calvinistische Noorden kwam, zou niet alleen toenemen door een reeks onpopulaire maatregelen van Willem I op het gebied van onderwijs en religie, maar zou tevens aangewakkerd worden door het optreden in het Zuiden van de Maatschappij ‘Tot Nut van 't Algemeen’. Van 1819 tot 1830 werden inderdaad ‘departementen’ van deze Maatschappij opgericht te Diksmuide, Oostende, Nieuwpoort, Ieper, Brugge, Namen, Antwerpen, Dendermonde, Gent, Bredene, Tielt, Leuven en Brussel¹²². Zij hielden niet alle stand en hun invloed was niet bijzonder groot¹²³, maar in de ogen van de katholieken betekenden zij een bestendig gevaar voor het godsdienstig gevoel. De leden ervan werden dan ook door de clerus als regelrechte vijanden beschouwd. Als men nu weet, dat de Brugse afdeling van het ‘Nut’ voor het merendeel gevormd werd door leden van de Koninklijke Maatschappij van Vaderlandsche Taal- en Letterkunde, dan begrijpt men gemakkelijk, dat meteen ook

121 *Le Spectateur belge*, XVIII (1823), p. 130.

122 P. Fredericq: *De Maatschappij ‘Tot Nut van 't Algemeen’ in Zuid-Nederland tot aan de Belgische Omwenteling van 1830* (in: *Bulletin de l'Académie Royale de Belgique*, Brussel 1913, p. 269-340).

123 In de bijdrage van P. Fredericq is o.m. het jaarverslag 1830-1831 van het ‘Nut’ opgenomen. Leerrijk is vooral de volgende conclusie uit dat rapport: ‘... De ondervinding heeft doen zien, dat de Maatschappij geene plant was, die in den Belgischen grond tieren kon; de langzame kwijning en jaarlijksche vermindering (zonder van het werkelijk vroeger vernietigen van het departement Diksmuide te spreken) dreigden bereids met eene doodstuip; en, wanneer men Brugge en Brussel uitzondert, bestonden bij geen eenige werkzaamheden. Voor het meerendeel samengesteld uit oud-Nederl. officieren en ambtenaren of de zoodanigen, die om handel of ander belang in België gevestigd waren, hadden sommige eigenlijke Belgen daaraan deelgenomen om de nieuwhed der zaak, en andere daar zij bespeurd hadden, dat de Maatschappij bijzonder door Z.M. den koning begunstigd werd.’ (p. 339).

deze laatste Maatschappij in een kwade reuk stond. Het bestuur van het Nutsdepartement stemde bovendien zo opmerkelijk overeen met dat van de Koninklijke Maatschappij, dat de Bruggelingen geen verschil zagen en beide inrichtingen spoedig met elkaar vereenzelvigden: de eerste voorzitter was Mr. H.J. Schuermans, na zijn vertrek werd hij opgevolgd door Mr. P.A. Sandelin, P. van Genabeth was secretaris en F.T. Verhaeghe schatbewaarder. Op 20 juli 1820 - dus amper enkele maanden na de oprichting van de letterkundige Maatschappij - had de 'plechtige installatie' plaats¹²⁴ en van dat ogenblik af organiseerde zich het clericale verzet. Had men in de stichting van de Koninklijke Maatschappij een min of meer hoopgevend teken gezien voor de opbeuring van onze cultuur, dan was door de vestiging van het verlichte en neutrale Nutsdepartement op slag alle vertrouwen verloren gegaan. Erger nog: de achterdocht beperkte zich niet alleen tot de activiteiten van beide verenigingen, maar sloeg ook over naar andere terreinen: Hollandse boeken werden gebrandmerkt als verspreiders van ongodsdienstigheid en onzedelijkheid¹²⁵, Hollandse toneelvoorstellingen werden gelaakt en gemeden¹²⁶.

De vierde oorzaak is meer van interne aard. In de Maatschappij zelf ontbrak het namelijk aan verstandhouding, aan saamhorigheidsgevoel, aan idealisme. Enkele uitzonderingen niet te na gesproken, kwam het voor de meeste leden erop aan persoonlijke voordelen te halen uit het lidmaatschap. Niet zonder reden trouwens lieten Schuermans, Sandelin, van Genabeth e.a. de teksten van hun redevoeringen aan de koning en de ministers geworden. En zij deinsden er niet voor terug eigen verdiensten flink te onderstrepen! Schuermans gaf van Maanen onomwonden te kennen, 'dat in geen ander arrondissement van Vlaanderen zoo veel is gedaan geworden betrekkelijk tot het gebruik der nederlandsche taal'¹²⁷. Hij wist het zelfs aan boord te leggen het eerste jaarverslag voor een groot deel te vullen met een overzicht van zijn eigen prestatie. Na hem was het vooral Sandelin, die de pluimen op zijn hoed stak: 'Sedert het vertrek van de Heer Schuermans was

124 Zie hierover het verslag in *Gazette van Brugge*, 21-7-1820.

125 Zie bij voorbeeld: *Le Spectateur belge*, XIV, p. 258.

126 Terwijl de 'hollandsche tooneelstukken' aanvankelijk (vooral in 1814, 1815 en 1816) grote successen oogstten te Brugge met stukken van Kotzebue en Iffland, hadden ze na 1820 de grootste moeite om nog een publiek bijeen te krijgen. De Bruggelingen gaven gehoor aan de katholieke wachtwoorden en meer dan eens moest de *Gazette van Brugge* getuigen: 'de zaal was schier ledig en de loges waren ijdel'.

127 Brief van 24 juni 1820. Algemeen Rijksarchief, Den Haag, archief justitie, geheim, dossier 474.

den geheelen last dezer Maatschappij op mij gevallen, en ik heb niets verzuimd om den voorspoed dezer zoo nuttige inrigting meer en meer te verzekeren en te bevorderen'¹²⁸. Een dergelijke mentaliteit bracht onvermijdelijk naijver met zich mee. Men aasde - via de Koninklijke Maatschappij - op ambtelijke bevorderingen en men vreesde mededinging. Gevolg: men achtte het af en toe nodig de minister 'in te lichten' over het gedrag der 'anderen'. Zo haastte Schuermans zich aan van Maanen de namen te bezorgen van hen, die 'geweigerd' hadden het reglement te ondertekenen; hij hoopte dat de minister handelend zou optreden¹²⁹. Een andere keer moest zelfs van Genabeth het ontgelden: 'De Heer Van Genabeth, welke ongelukkiglijk altijd belooningen verlangde, is als sekretaris vervangen geworden, daar dit ambt slechts van eer en verdienste hoeft te zijn'¹³⁰. Ook Claerhoudt, de procureur-crimineel van de provincie, meende er goed aan te doen de minister 'op de hoogte te houden': hij liet hem weten, dat de wijze waarop Schuermans en Spruyt bij de stichting van de Maatschappij te werk waren gegaan, 'hier by niemand goedgekeurt is geworden'; hij voegde eraan toe, dat Sandelin gevraagd had bij de minister van justitie 'het schandelyk gedrag van den heer Schuermans' aan te klagen en 'de verzending van dien heer na eenig ander oort te verzoeken'; hij wees er op, dat Sandelin en Schuermans 'door een al te onomzigtig en te vrypostig leven, de agting van hunne rechtbank zoo veel als geheel te schande maakten' en dat 'het publiek daar op geweldig schimpte'; en alsof dit alles nog niet volstond, weidde hij extra uit over Sandelins 'malle keuren', over zijn 'eergierig en nydig gemoed', over zijn 'heete en rustelooze hartstogten', over zijn 'hollende driften' en over zijn 'verregaande zugt na ydele grootschheid en kinderlyke onderscheidingen'¹³¹. Negen jaar later zou Claerhoudt dit vernietigend oordeel - aangevuld met enkele nieuwe staaltjes van Sandelins 'gedrag en personele hoedanigheden' - nog eens herhalen in een rapport aan De Stoop, de pro-

128 Sandelin aan minister van Maanen, 19 april 1822. Algemeen Rijksarchief, Den Haag, archief justitie, dossier 131, nr. 221.

129 zie voetnoot 127.

130 Brief van Schuermans aan minister van Maanen, 13 november 1820. Algemeen Rijksarchief, Den Haag, archief justitie, dossier 82.

131 Brief van 25 juli 1820 (34 blz.!). Algemeen Rijksarchief, Den Haag, archief justitie, dossier 74, nr. 260.

cureur-generaal bij het Hooggerechtshof te Brussel¹³². Hij stond toen overigens niet meer alleen met zijn mening, want de vijanden van Sandelin waren inmiddels legio geworden. Vergeten we immers niet, dat de president van de Brugse rechtbank zich in 1829 op het politieke pad begaf - gesteund door gouverneur graaf de Baillet - en daar als meest rechtstreekse tegenstander Mr. F.A. de Muelenaere op zijn weg vond, niemand minder dan zijn mede-‘commissaris’ in de Koninklijke Maatschappij van Vaderlandsche Taal- en Letterkunde. Een onverkwikkelijke verkiezingsstrijd, gevolgd door een nog scherpere antithese Sandelin-de Muelenaere¹³³, kwam de Maatschappij vanzelfsprekend niet ten goede en leidde tot haar definitieve val.

Een te weinig soepele houding op gebied van taal en spelling, een gebrek aan belangstelling voor de Vlaming in het algemeen en de plaatselijke bevolking in het bijzonder, een uitlokken van godsdienstige tegenstellingen en ten slotte een overdreven naijver in eigen kring: ziedaar de voornaamste oorzaken van het niet slagen van de Brugs-Hollandse onderneming. We zouden de waarheid geweld aandoen, zo we deze mislukking uitsluitend beschouwden als een ‘lokale’ aangelegenheid. Wat in de hoofdplaats van West-Vlaanderen geschied is, heeft zich immers - mutatis mutandis - ook voorgedaan te Antwerpen, waar een ‘Koninklijk Genootschap van Taal- en Dichtkunde’ bedrijvig was, te Brussel, waar een L.G. Visscher het genootschap ‘Concordia’ had opgericht, en te Gent, waar een Schrant en Kesteloot de bezielers waren van de ‘Maatschappij van Nederlandsche Taal en Letterkunde’. In dezelfde omstandigheden zijn deze literaire kringen tot ontwikkeling gekomen, in dezelfde omstandigheden zijn zij uiteengevallen. Hun geschiedenis, onderling zo zeer verwant, is dan ook meteen de geschiedenis van het Verenigd Koninkrijk zelf.

KAREL DE CLERCK

132 Dit rapport is opgenomen in de reeds boven genoemde bijdrage van A. De Jonghe: *Onuitgegeven bescheiden over de gebeurtenissen te Brugge in Augustus en September 1830*. (Claerhoudt verklaart hierin o.m., dat in de hele stad bijna niemand ‘in de algemeene opinie zoo laag gezonken ligt’ als Sandelin.)

133 Terwijl de Muelenaere de gunst genoot van de sedert 1828 verenigde liberalen en katholieken, bleef Sandelin tot het einde een trouw en slaafs volgeling van het Hollands bestuur. Dat de volkswoede in augustus 1830 zich allereerst tegen hem keerde, was dan ook niet zo verwonderlijk. Constantin Rodenbach, die het verzet te Brugge leidde, noemde Sandelin ‘une nullité’, ‘un être véral’; ‘cet homme n’était parvenu à la fortune et à la présidence d’un tribunal, que par des moyens que réprouve la délicatesse et que désavoue l’honneur.’ (*Episodes de la Révolution dans les Flandres, 1829, 1830, 1831*, Brussel, 1833, p. 30-31).